

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 1(28)

Київ
ДП "Видавничий дім "Персонал"
2011

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Подолька А. М., д-р юрид. наук — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Піляєв І. С., д-р політ. наук, Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Пила В. І., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., д-р юрид. наук, проф., Бородин І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Курко М. Н., канд. юрид. наук, доц., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подолька А. М., д-р юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 1 від 26 січня 2011 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подолька (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1(28). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2011. — 212 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з політичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/4 від 26 травня 2010 р.).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2011
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2011

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Шайгородський Ю. Ж.

Міф як інтегрована форма політичної свідомості..... 5

Дікарев О. І., Луцишин З. О.

Інституалізація дипломатії в гео економічному та енергетичному вимірі Євразії..... 9

Гольцов А. Г.

Геостратегія держав світу: основні рівні і типи 21

Дікарев О. І., Хоанг Динь Чай

Дипломатії Ірану в маркетингових стратегіях 27

Медвідь Ф. М.

Стратегічне партнерство України і Польщі в умовах багатопольярного світу 33

Харебава Л. Д.

Проблеми зміцнення демократії у контексті міжнародно-правового співробітництва на сучасному етапі..... 39

Морару А. А.

Державно-правова організація системи державного управління: класичні і сучасні моделі 44

Тимошин В. В.

Поняття форми державного контролю господарської діяльності у сучасній державно-правовій теорії 49

Автенюк О. А.

Державно-правові проблеми реформування системи управління вищою освітою: зміст і способи їх розв'язання 54

Нгуєн Куинь Май, Алмаши И. Н.

Региональные стратегии принятия внешнеполитических решений и модернизации в Евразии 59

Хоанг Динь Чай

Сотрудничество в основных парадигмах международных отношений: концепт институтів в реализме и либерализме 68

Гудов В. А.

Стратегія розвитку міжнародних відносин на прикладі аварії на Чорнобильській АЕС 74

Алексейченко О. В.

Війна як специфічний феномен у міждержавних відносинах..... 79

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Юсеф Н. Н.

Енергетична співпраця України з країнами Близького Сходу..... 85

Ейсмонт В. В.

Концептуальний підхід до класифікації форм власності 94

Ейсмонт В. В.

Інституціональна система власності як фактор економічного розвитку 101

Медвідь Я. Ф., Ніколаєва Я. І.

Державне управління інвестиційною діяльністю в Україні 107

Бедрадін Г. К.

Визначення рівня якості менеджменту на туристичному підприємстві..... 113

Феїм Брава

Класифікація та основні характеристики міжнародних фінансових стратегій транзитивного типу 119

Гусейнов М. Й. огли

Концептуальні підходи до управління організаційними змінами промислового підприємства..... 125

Гусейнов М. Й. огли

Теоретичні аспекти організаційних змін підприємства..... 131

ПРАВОВІ НАУКИ

Зарудний Є. О.

Щодо питання про правовий статус спеціалізованої вченої ради 138

Білоус А. О., Автенюк О. А.

Державно-правове забезпечення розвитку системи вищої освіти в Україні: сучасний стан і перспективи 141

Соловйова А. М.

Психологічна залежність у контексті кримінального права 146

Шемчук О. О., Новіков О. С.

Система правового статусу особи:
теоретичні і методологічні проблеми аналізу..... 151

Зелененький М. М., Куртакова А. О.

Соціальне партнерство в зарубіжних країнах..... 156

Морару А. А.

Правове забезпечення реалізації соціокультурної
функції у процесі державного управління
в Україні 165

Тимошин В. В.

Державно-правові проблеми аналізу контрольної
діяльності: напрями контролю і їх правове
забезпечення 170

Дорошев А. О.

Гармонізація інформаційного законодавства
України та ЄС 175

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Шконда В. В., Кальянов А. В.

Чинники інформаційної культури майбутніх
фахівців 181

Гулько О. Я.

До питання щодо людського фактора
в управлінні персоналом державних установ:
теоретико-концептуальний аспект 188

Зейналзаде Ш.

Факторний аналіз семантики поняття
“сім’я” в іранських та українських
студентів 192

Жеребченко Т. І.

Специфіка трудової діяльності працівників
загальноосвітніх навчальних закладів 197

Агаркова А. О.

Психологічні та педагогічні аспекти
професійно-етичної культури лікаря 201

Клочкова Д. М.

Правова підготовка майбутніх фахівців
в умовах педагогічного процесу 204

Шабанов В. П.

Студентський клуб як форма організації
громадянської соціалізації молоді 208

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 211

ДИПЛОМАТІЇ ІРАНУ В МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЯХ

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 1(28), с. 27–32

Розглядається питання максимально ефективного використання економічних механізмів азіатських держав і їх здатність впливати на зовнішню політику і дипломатію. Тому постає питання про динаміку співвідношення маркетингового середовища і традиційні уявлення про лідерство, які розмивають і модифікують ці традиційні уявлення. У такому контексті від дипломатії вимагається, як свідчить досвід Ірану, особлива гнучкість і стратегічне мислення.

В останні десятиліття XX ст. країни Євразії переживали глибокі структурні зміни в усіх суспільних сферах. Дипломатія України функціонує в межах загострення геополітичних і геоекономічних умов міжнародного життя. Важливим завданням залишається дипломатичний супровід економічних проєктів і завдань. Зростає роль міжнародного досвіду, успішних стратегій. І в цьому сенсі досягнення іранської дипломатії для нас є цікавими.

Східна Азія, незважаючи на кризи, демонструє очевидну тенденцію до активного економічного зростання і створення інноваційної економіки, через що можна припустити, що саме цей регіон стане локомотивом світового економічного розвитку в прийдешньому столітті. Разом з тим особливості зазначеного регіонального простору — висока чисельність населення, етнічна і релігійна різноманітність, комплекс складних проблем міжкрайнового і внутрішньокрайнового характеру, масштабне зростання Ірану — свідчили про його високу вразливість перед лицем транснаціональних загроз.

Російський учений С. М. Соловйов першим у науці ввів поняття “східного питання” і зазначив факт важливості відносин з Персією як у конкретному перебігу переговорів у Москві 1593–1594 рр., спрямованих на створення союзу, так і в довготривалій політиці.

Будучи однією з найбільших країн Сходу, Іран споконвіку привертав увагу правителів, мандрівників і торговців. Соціально-культурне середовище ведення справ в Ірані відрізнялося

рядом характерних рис, які бентежили іноземних гостей. Недотримання гостями звичаїв вважалося глибокою образою [1]. Іранські власті прагнули активізувати торгівлю з російськими купцями, але побоювалися втратити вплив над північними територіями, які викликали інтерес Росії.

Більшість сучасних конфліктів між Сходом і Заходом сягають корінням у XVIII–XIX ст., як і методи ведення дипломатії. Дипломати провідних західних країн ведуть боротьбу за переділ сфер впливу на Сході методами XIX ст., хоча акценти змінилися.

Традиційно аналітики вивчають сценарії розвитку відносин Ірану з Росією, Великобританією, США, проте часто не береться до уваги той факт, що в контексті постійної загрози з боку сильних супротивників іранська дипломатія навчилася діяти особливо уміло і часто грати на суперечностях.

У зв’язку з цим більшої уваги вимагає дослідження специфіки іранської дипломатії і ролі Російської держави в збереженні політичного балансу на Середньому сході [2].

Саме ця історична взаємодія була озвучена головою російського МЗС Сергієм Лавровим при обговоренні позиції РФ з ядерної проблеми, коли він заявив, що Іран — це стародавня країна з багатовіковою історією дипломатії, і іранські дипломати дуже грамотні люди, які мають прекрасну освіту, чудову ерудицію, і в традиції іранської дипломатії вести дуже в’язкі переговори, торгуватися до останнього, вичавлювати з партнера

максимум можливого, а може, навіть, переходити межу можливого з метою випробовування партнера на міцність, наскільки він буде готовий відреагувати негативно або все-таки проковтнути і цей додатковий крок.

Дослідницька корпорація *RAND* також дійшла висновку, що іранська зовнішня політика дуже складна для аналітиків, які звикли до простих оцінок і прогнозів. Проте впродовж останніх десятиліть її основою є два принципи: по-перше, “ідеологічний” — поширення Ісламської революції, по-друге, “реалістичний” — захист територіальної цінності Ірану (в першу чергу, від етнічної фрагментації) і забезпечення економічних інтересів країни. Ці стратегії періодично змінюють одна одну.

Дійсно, в цілому і еволюція ідей, і їх політична інтерпретація визначалися завданнями модернізації Ірану на різних етапах життя суспільства. На ранніх етапах осмислення історичного досвіду минулого було покликано полегшувати сприйняття змін, сполучаючи минуле і сьогодення. У 60–70-х роках культурна спадщина почала домінувати в офіційній ідеології і потім перетворилася на провідний структуротворний елемент стратегії розвитку країни, заснований на самостійній галузі знань — “культурній спадщині” (“мирасе фархангі”), що сприяла формуванню національної самосвідомості і пошуку раціональної моделі розвитку країни, її місця на Середньому Сході і в світі.

Р. Хомейні зробив спробу реалізації у своїй країні розробленої ним концепції ісламського правління і можливості здійснення третього, ісламського, шляху розвитку на принципах справедливості і поліпшення добробуту всього населення в результаті правильного управління країною з боку духовного лідера — факиха [3].

Інтенсивні пошуки шляхів модернізації суспільства і місця країни в регіоні іранські лідери, починаючи з рубежу 80–90-х років, ведуть, спираючись на витоки культури, на її позитивні традиції і вкоріненість у культурній пам’яті сусідніх країн. Поступово починає оформлюватися і культурно-політична доктрина Ірану в регіоні, яка спирається на серію заходів і виступів лідерів країни. Фактом культурної інтеграції регіону було визнано творчість Ікбала і поетів індійсько-го стилю — Беділя і його школи.

Напрямок культури, об’єднуючим народи Туреччини, Афганістану, Пакистану, Індії і Таджикистану, стала поезія і філософія суфізму (вивчення і пропаганда Моулаві Румі і Саебе Тебрізі). Особливий акцент прозвучав у трактуванні ролі

класичної поезії — Фірдоусі, Рудакі, Хайама для народів Центральної Азії і всього регіону.

До середини 90-х років політична еліта Ірану в своєму прагненні подолати регіональну ізоляцію країни і розширити економічні контакти і сферу регіональної співпраці послідовно апелює до різних аспектів культурної спадщини, починаючи з далекої історії і кінчаючи працями духовних учених і мусульманських проповідників ісламського шляху розвитку. Характерне у цьому плані звернення іранської зовнішньої політики до праць Алі Шаріаті.

При цьому іранська дипломатія для переконливості своїх доводів на користь усвідомлення спільності культурних традицій у справі економічного співробітництва часто звертається до досвіду Японії і Азіатсько-тихоокеанського регіону (АТР). Економічне піднесення АТР, вважають іранці, було зумовлене культурними проектами, що об’єднали населення країн, які входили в нього, на основі принципів конфуціанської етики. Іранці вважають (проводячи паралелі з конфуціанським культурним регіоном), що саме специфіка і норми стародавньої іранської культури і її вплив на історію і свідомість багатьох сусідніх народів допоможе нинішнім державам ефективніше інтегруватися в економіку регіону і сприятиме створенню в майбутньому культурно-політичної і економічної спільності суміжних країн.

У період правління президента С. М. Хатамі (1997–2005) відбулося оновлення інструментів зовнішньополітичного курсу. На зміну ідеологічним установкам і завданням розширення культурного впливу в пріоритетній зоні іранських інтересів прийшли економічні стратегії і механізми впливу. Дипломатія вела прагматичну, орієнтовану на вирішення зовнішньоекономічних завдань лінію щодо найближчих сусідів, передусім кавказьких і середньоазіатських республік, а також ісламських країн з впливовими общинами шиїтів (Ліван, Сирія, Ірак та ін.).

Президент Ірану М. Ахмадінежад задіяв концепцію “Двадцятирічна перспектива”, згідно з якою Іран планує стати лідером ісламського миру і новим цивілізаційним центром [4]. Зовнішньополітична доктрина країни синтезувала кілька ідей — досягнення статусу регіонального лідера, про що мріяв шах Ірану М. Р. Пехлеві, економічний прагматизм у вигляді концепції президента А. А. Хашемі-рафсанджані, послідовна інтеграція у світову економіку, розроблена президентом С. М. Хатамі. Ці ідеї отримали ідеологічну основу у вигляді ісламу як головного постулату зовнішньої політики. Крім синтезу старих ідей, прези-

дент М. Ахмадінеджад запропонував новий принцип іранської “наступальної дипломатії”, згідно з яким усі держави апіорі володіють рівними можливостями і мають однакове становище. Курс “наступальної дипломатії” передбачає активну політику Тегерана в регіоні з використанням “чинника шиїзму” і енергетичної дипломатії.

Іранська дипломатія забезпечує перетворення країни на “регіональну наддержаву”, домінування в регіоні Близького і Середнього Сходу і водночас припускаючи активізацію економічної політики за його межами. Помітно підвищена активність іранської енергетичної, транспортно-інфраструктурної і торгової дипломатії в Азіатсько-тихоокеанському регіоні, Африці і навіть Латинській Америці. Ця дипломатична стратегія реалізується головним чином через економічні механізми завоювання нових ринків, інвестування в спільні з партнерами проекти. При цьому важливу роль у новій зовнішньоекономічній дипломатії почали відводити бізнес-процесам національних підприємств. Така особливість дисонує з політикою попереднього президента С. М. Хатамі, головними інструментами економічної дипломатії якого виступали іранські державні структури і міністерства. Насамперед Національна нафтова компанія ІРІ, що посідає 61-ше місце по доходах у списках провідних світових транснаціональних корпорацій і друге місце серед світових нафтових корпорацій після *Aramco* (Саудівська Аравія). Розвідані запаси вуглеводневої сировини на території Ірану є значними. На сьогодні Іран займає 4 місце у світі серед експортерів нафти. За даними ВР, доведені запаси нафти в Ірані на 1 січня 2009 р. становлять 137,6 млрд барелів (включаючи недавно відкриті родовища Хушк і Хоссейнейх у провінції Хузестан). Частка Ірану в світових запасах, таким чином, вже оцінюється у понад 10 %.

Основні запаси нафти розташовані на південному сході країни в провінції Хузестан недалеко від кордону з Іраком. У цілому в Ірані розвідано 40 родовищ, що діють, з них 27 розташовані на суші і 13 на шельфі. Перспективні запаси вуглеводнів зосереджені на шельфі Каспійського моря. Слід особливо підкреслити, що значна частина шести нафтогазових басейнів все ще остаточно не досліджена. Кінцеві терміни розвідки залежатимуть від перспективних цін на нафту в найближче десятиліття. Видобуток, крім іншого, ускладнюється напруженою геополітичною обстановкою і численною кількістю суперечок щодо прав власності на родовища і делімітації меж [5].

Варто підкреслити, що при достатньому інвестуванні Іран, який має чудову ресурсно-сировинну базу, здатний у майбутньому значно збільшити нафтовидобуток. Собівартість здобичі одного бареля середньосірчистої іранської нафти оцінюється фахівцями приблизно у 3–5 доларів. Міністерство нафтової промисловості Ірану планує до 2015 р. збільшити рівень щодобового нафтовидобутку до 8 млн барелів.

Згідно з *Oil and Gas Journal* Іран здатний переробляти приблизно 1,64 млн барелів на добу. Основними нафтоочисними заводами є: Абадан (400 тис. б/с), Ісфахан (265 тис. б/с), Бандар Аббас (232 тис. б/с), Техран (225 тис. б/с), Арак (150 тис. б/с) і Табріз (112 тис. б/с).

Будівництво нових заводів критично важливе для Ірану.

Якщо іранський нафтовий сектор уже давно є одним з найбільших у світі — другий за обсягами виробник нафти в ОПЕК (11 % світових запасів нафти), то поставки природного газу з Ірану на світові ринки формуються лише тепер. Саме перспективні іранські поставки природного газу (основна складова — метан) як трубопроводами, так і у вигляді рідини (зріджений природний газ) і становлять важливий об'єкт міжнародного інтересу. За умови зняття санкцій стрімкий розвиток іранського експорту газу не тільки може перекроїти регіональну карту газопроводів, а й вплине на газозабезпечення всієї Євразії. Спільність інтересів багатьох країн полягає у підтримці розвитку іранського енергетичного сектора з метою отримання його вуглеводнів. З іншого боку, саме це дає змогу іранському керівництву робити доволі суперечливі кроки та заяви.

Газові ресурси Ірану використовуються меншою мірою, ніж нафтові, хоча їх обсяг не менш значний. На 1 січня 2009 р. доведені запаси природного газу на території Ірану становлять 29,61 трлн куб. м (16 % від загальносвітових), що на 1,48 трлн більше від показника початку 2008 р.

В енергоспоживанні Ірану природний газ займає приблизно 50 %, і уряд країни планує ще збільшити цю частку. Ціни на газ у країні встановлюються державою, яка таким чином прагне витіснити частку нафти у внутрішньому енергоспоживанні газом, щоб вивільнити якомога більше “чорного золота” для експорту.

Видобуток газу в Ірані у 2008 р. становив 116,3 млрд куб. м, що на 3,6 % більше показника 2007 р. Споживання даного енергоносія в країні у 2008 р., згідно з оцінками ВР, становило 117,6 млрд куб. м, тобто збільшилося на 3,8 %

Крім Туреччини, потенційними імпортерами можуть бути Україна, Індія, Пакистан, Вірменія, Азербайджан, Грузія, Тайвань, Південна Корея і Китай.

У результаті проведеного аналізу можна дійти таких висновків.

По-перше, нафтогазова галузь Ірану має величезний потенціал для розвитку, і керівництво країни вживає заходи із модернізації промисловості й освоєння нових родовищ з метою збільшення потужностей. Проте проблему важко вирішити без освоєння нових технологій і закупівлі сучасного устаткування замість застарілого, що гальмується суворими міжнародними економічними санкціями, односторонніми санкціями США, ЄС і Японії відносно іноземних компаній, які діють в ПЕК Ірану.

Проте США вже 25 років застосовують проти Ірану економічні санкції і не виключають можливості застосування сили проти цієї країни. Європейська трійка, що включає Німеччину, Великобританію та Францію, вже кілька років веде переговори з Іраном щодо його розробок у ядерній сфері, але поки що не досягла істотних результатів і може бути втягнута в цю конфронтацію. Трійка ЄС запропонувала Ірану низку політичних та економічних компенсацій, зажадавши в обмін на це відмовитися від програми створення ЯПЦ для мінімізації технічної можливості створення ядерної зброї.

Програма розвитку ядерної енергетики Ірану стала предметом жорстких дискусій у 1995 р. після прийняття російським Мінатомом рішення про будівництво в м. Бушер легководного ядерного реактора потужністю 1000 МВт. США розгорнули потужну кампанію проти будівництва, мотивуючи це тим, що Іран під прикриттям програми мирного атому планує отримувати збройовий плутоній з відпрацьованого ядерного палива для створення ядерної зброї.

Надалі ситуація навколо іранської ядерної програми значно загострилася через порушення Іраном Угоди про гарантії ядерної безпеки, яку він підписав з МАГАТЕ ще в 1974 р. Головні порушення стосувалися того, що Іран розпочав будівництво інфраструктури для створення повного ядерного паливного циклу та намагався таємно отримати для цього елементи технологій, не повідомляючи про це МАГАТЕ. Попри офіційні заяви іранських керівників про мирне (енергетичне) спрямування ядерної програми, насамперед провідні західні країни висловили занепокоєння можливим наміром Ірану збудувати інфраструктуру з виробництва розщеп-

люваних матеріалів, потрібних для створення ядерної зброї.

Саме публікації у 2002 р. знімків супутника, на яких було зафіксовано будівництво двох незадекларованих іранських об'єктів з виробництва ядерного палива (заводи зі збагачення урану в м. Натанз та з виробництва важкої води біля м. Арак), спричинили міжнародний скандал. Різку занепокоєність світової спільноти викликала заява президента Ірану С. М. Хатамі у 2003 р. У ній йшлося про намір створити повний (замкнений) ядерний паливний цикл та про те, що Іран будує або вже експлуатує інфраструктуру для створення ЯПЦ, зокрема уранові шахти, збагачувальні, переробні та інші виробничі потужності для отримання самодостатності у виробництві ядерного палива для АЕС. Того ж року Іран визнав, що будує поблизу м. Арак дослідний важководний 40-мегаватний реактор, який може виробляти збройовий плутоній.

Нині до санкцій США та ЄС певною мірою приєдналися Японія та РФ. Це може ускладнити сценарії розвитку економіки і, зокрема, банківської сфери.

У зв'язку з цим в Ірані розроблюються плани більш активного застосування надбань науки та розвитку паливно-енергетичного комплексу.

Іранська національна нафтова компанія, афілійовані з нею компанії, а також приватні компанії планують збільшити частку нафтохімічної промисловості у ВВП країни з 1,3 % в 1996 р. до 3,6 % в 2010 р. [6].

Нафтохімічна промисловість Ірану ще до реалізації цих грандіозних планів займала друге місце в близькосхідному регіоні (після Саудівської Аравії). При цьому основна частина нафтохімічної продукції споживалася всередині країни. Після реалізації планів зростання нафтохімічної промисловості передбачається, що разом із збільшенням внутрішнього споживання нафтохімікатів Іран увійде до числа крупних експортерів.

По-друге, освоєння іранської ресурсно-сировинної бази багато в чому залежатиме як від політичної ситуації в країні, так і від геологічних умов і кон'юнктури на світовому ринку нафти. Потенційному інвесторові слід брати до уваги, що Тегеран зацікавлений у залученні якомога більшого числа іноземних компаній та інвестицій, оскільки це допоможе йому протистояти вжиттю санкцій і зміцнити свої позиції у регіональному вимірюванні.

По-третє, істотно може полегшити завдання залучення зарубіжних коштів в іранську еконо-

міку, внесення змін до нинішнього, вкрай суперечливого законодавства Ірану. Це необхідно для того, щоб зменшити для іноземних фірм кількість правових ризиків і тим самим підвищити інвестиційну ефективність.

Крім нафти, Ірану завдяки державним структурам вдалося досягти успіхів і на інших зовнішньоекономічних напрямках. Зокрема, Тегеран забезпечив газовий маршрут до Вірменії, включився в проекти споруди ГЕС у Середній Азії, створив об'єднану систему ЛЕП з Азербайджаном, став виробником та експортером європейських автомобілів на ринки близькосхідних країн. Є й інші значущі проекти, зокрема у сфері технологій, комунікацій і транспорту, які іранська держава послідовно реалізує в сусідніх країнах.

Разом з цим відбувається процес виходу на зовнішні ринки іранського бізнесу. Прикладом слугує ефективна робота Ради іранського бізнесу в Дубаї. Це неполітична, некомерційна організація, яка об'єднує іранських бізнесменів і яка ставить за мету сприяння поглибленню комерційних і торговельних зв'язків між Іраном і ОАЕ. Її заснували представники іранської діаспори в Дубаї ще в 90-ті роки, проте статус посередника у співпраці між іранським бізнесом і властями Дубаї вона отримала лише недавно. Більше того, зазначена структура почала виконувати функції регіонального координатора для іранського фінансового і торговельного бізнесу, представленого у всіх країнах Перської затоки. Що характерно, діяльністю Ради фактично управляє Тегеран, а іранські державні компанії мають право бути постійними членами цієї координуючої структури. Численні моделі такої економічної експансії є і в інших країнах. Дуже активний іранський бізнес у Вірменії, особливо в таких секторах, як нерухомість і сфера послуг. Іранські приватні корпорації усе частіше проникають на ринки Іраку, Сирії, Лівану.

Нині в умовах зовнішнього тиску на Тегеран, з ширшим, ніж раніше, діапазоном застосування важелів санкцій, іранське керівництво змушене шукати нові, альтернативні шляхи забезпечення стійкого економічного зростання і прогресивного розвитку країни. Один із варіантів — прискорений розвиток наукоємного виробництва, модернізація національної економіки і зниження її залежності від нафтогазового експорту. У Тегерані також розраховують, що швидке впровадження сучасних технологій у цьому контексті дасть змогу убезпечити національну економіку від негативної дії процесів глобалізації або принаймні мінімізувати ці явища. Такий поворот вимагає, у свою чергу, відповідного коригування ідеологіч-

ного виміру діяльності, актуалізації зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних концептуальних установок.

Про те, що нова концепція остаточно формалізувалася в стратегії, стало ясно після виступу іранського лідера А. Хаменеї перед аудиторією Тегеранського університету в жовтні 2010 р. Було оголошено “науковий джихад у всіх сферах” як крайній важливий імператив. При цьому аятолла в гранично відвертому сенсі повідав про головне призначення “наукового джихаду” — позбутися всіх перешкод, які заважають технологічному прогресу країни. Планується на базі вже створеного за 30 років існування ісламського режиму міцного фундаменту запропонувати принципово нові “ісламські рішення” як альтернативу ліберально-демократичним формам і методам правління. Таким чином, перед нами теоретична концепція “наукового джихаду”, в якій стратегічні рішення щодо розвитку науки і технологій ухвалюються відповідно до духу і принципів ісламського ладу. Наприклад, іранські клерикали вважають неприйнятним клонування людини, використання генетично модифікованих організмів для виробництва продуктів харчування, застосування ядерної зброї — на ці дії накладені фетви. Водночас, разом з ідеологічним обрамленням концепції “джихаду” (як-не-як, “війна з невірними”), очевидний суто прагматичний підхід, оскільки є цілком нове трактування стратегічних завдань ісламського ладу в Ірані у зовнішньополітичних реаліях, що змінилися.

В останнє десятиліття наука і технології в Ірані розвивалися з дуже високою динамікою. Однією з передових сфер є біотехнологія. Тегеран здійснює масштабні біотехнологічні дослідження в медицині, сільському господарстві, харчовій промисловості. Головним орієнтиром тут є схвалена урядом Ірану в 2005 р. 10-річна стратегія розвитку біотехнології. Комітет біотехнології при президентові Ірану координує питання пошуку і залучення сучасних технологій з-за кордону, обміну міжнародним досвідом, а також створення єдиної національної біотехнологічної бази. В Ірані функціонує кілька десятків науково-дослідних центрів з різних профільних напрямів біотехнології, у тому числі Національний центр з генної інженерії і біотехнології, іранський інститут Пастера (його діяльність координується урядом і парламентом), Інститут дослідження біотехнології у сільському господарстві, Інститут біохімії і біофізики, Інститут вакцин і сироваток.

Показовим є розвиток нанотехнологій в Ірані. Основи цього напряму були закладені в країні на

початку 2000-х. У країні були створені дослідницькі і навчальні центри. Вдалося за кілька років здійснити справжній прорив у цьому напрямі: за рівнем розвитку нанотехнологій Іран просунувся з 32-го місця в 2007 р. на 14-ту позицію в 2010 р. Зокрема, за рахунок прогресу у виробництві продукції на базі нанотехнологій у хімічній промисловості, фізиці, енергетиці і сільському господарстві. По загальному виробництву на базі нано Тегеран є сьогодні беззастережним лідером в ісламському співтоваристві (Туреччина на другому місці). Примітно, згідно із завданнями, що витікають з державної стратегії розвитку біотехнологій, Іран до 2015 р. має увійти до числа 15 провідних світових держав із розвитку нанотехнологій. За підсумками 2010 р. це завдання вже фактично можна вважати виконаним.

Серед інших важливих напрямів розвитку НІОКР в Ірані можна виокремити такі, як: прикладна хімія, прикладна металургія, електронні розробки. Великі перспективи в країні має просування нових енергозберігаючих технологій, а також сучасних технологічних розробок у нафтохімічній промисловості. За прогнозами іранських експертів, усі зазначені галузі най-

ближчими роками отримають певний розвиток і значні інвестиції.

Література

1. Муравьев Н. Т. Письма русского из Персии. — СПб., 1844. — С. 120.
2. Бугаева А. Г. Российско-иранские торговые и дипломатические отношения первой половины XIX в. // Известия Российского гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена / Аспирантские тетради. Науч. журнал. — СПб., 2008. № 24 (55). — С. 30–36.
3. Дружиловский С. Б. О теории и практике исламского правления в странах Среднего Востока (Иран, Афганистан, Турция) // Ислам и политика (взаимодействие ислама и политики в странах Ближнего и Среднего Востока, на Кавказе и в Центральной Азии. — М.: Крафт ИВ РАН, 2001. — С. 60–69.
4. Королев В. Кровь на Святой Земле. — М.: АСТ; Астрель, 2007. — 247.
5. Касаев Э. О. О перспективах развития нефтегазового сектора Ирана. — http://www.iimes.ru/rus/frame_stat.html
6. Энергетическое измерение международных отношений и безопасности в Восточной Азии / Под. рук. А. И. Торкунова; Науч. ред.-сост. А. Д. Воскресенский. — М.; МГИМО (У), 2007. — 762 с.

Іранська дипломатія забезпечує перетворення країни в регіонального лідера, демонструє активну політику в регіоні Близького і Середнього Сходу та одночасно позиціонує наступальну маркетингову стратегію за її межами.

Иранская дипломатия обеспечивает превращение страны в регионального лидера, демонстрирует активную политику в регионе Ближнего и Среднего Востока и одновременно позиционирует наступательную маркетинговую стратегию за его пределами.

Iranian diplomacy provides converting of country into a regional leader and demonstrates an active policy in the region of Middle East and simultaneously positions activeve marketing strategy above the region.

Надійшла 22 січня 2011 р.